

ZÁRÓJELENTÉS

a

Határainkon túl nyugvó magyarok emlékhelyének építészeti-művészeti koncepciójának kiválasztására irányuló tervpályázat Bíráló Bizottsági munkájáról

1. Összefoglaló értékelés

A Nemzeti Örökség Intézete a tervpályázati kiírásban megfogalmazottak szerint: „*olyan, jelképes emlékhelyet kíván megvalósítani a Fiumei úti sírkertben, amely minden olyan egykori honfitársunk szimbolikus emlékhelye, akiknek nincs országhatárainkon belüli nyughelye, vagy azért, mert más országok területén található sírhelyük, vagy pedig azért, mert a 20. század traumatikus eseményei nem tették lehetővé, hogy bárhol is sírhelyük lehessen.*”

A pályázati kiírás meghatározta a helyszínt: „*A sírkert nemzeti emlékhely, amely nem csupán az ott eltemetettek, hanem az egész nemzet szimbolikus kegyeleti helye: valamennyi egykori honfitársunké, a ma élőké és a jövő nemzedékeié egyaránt. Ugyanakkor történelmi vagy személyes okokból, de számos egykori honfitársunknak nincs sírhelye hazánkban.*” A helyszínül meghatározott 29/3-as parcellában a reformkor és a kiegyezés időszakának neves személyiségei nyugszanak. A parcella középső, zöldfelülettel borított részén – a meglévő sírok és fák tiszteletben tartása mellett – az emlékhely bárhol elhelyezhető volt, ugyanakkor a pályázóknak figyelembe kellett venni, hogy az elfoglalt terület legfeljebb 180 m² (15x12m) lehet. Minimális méretre a Kiíró nem tett megkötést. A teljesítendő tervezési program szerint „*az emlékhely létrehozásával ugyanakkor nem szimbolikus sírhely, hanem kegyeleti tér kialakítása a cél, amely mindazon személyeknek állít emléket, akik Magyarország mai határain kívül vannak eltemetve, [...]*” továbbá: „*Az emlékhely szolgálhat akár nagyszabású rendezvények helyszínéül is, azonban elsődleges célja az, hogy a személyes megemlékezéseknek biztosítson méltó teret. [...] Az emlékhely a közösségi összetartozás kifejezése mellett törekedjék a személyességet kifejező atmoszféra építészeti-művészi megjelenítésére is.*”

A beérkezett pályaművek gazdag változatossága pozitívan igazolta vissza a kiírás azon célkitűzését is, mely szerint „*a Kiíró nem kívánja sem az emlékhely formai, sem szimbolikus, sem narratív vagy anyaghasználati programját meghatározni, mindezekben számít a pályázók javaslataira.*”

A pályázati felhívásra határidőre összesen 42 db pályamunka érkezett be, annak ellenére, hogy viszonylag rövid idő állt rendelkezésre a pályázati anyagok elkészítésére, ezért különösen is elismerésre méltó a pályázatban résztvevők munkája. A pályaművek bontására 2023. május 8-án került sor.

A Bíráló Bizottság (továbbiakban BB) munkájában a 2023. május 16-ai ülésen személyesen részt vett:

Dr. Fejérdy Tamás DLA építész, műemlékvédelmi szakmérnök, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottsági tagja, a BB elnöke;

Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézet főigazgatója;

Zsigmond Attila okleveles formatervező művész, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság tagja;

Krizsán András DLA Ybl-díjas építész, a Magyar Építőművészek Szövetségének elnöke;

Szmrecsányi Boldizsár Kossuth-díjas szobrászművész;

Pelle Zita építész, a Móricz Zsigmond körtéri 56-os emlékhely tervezője;

Gyürki-Kiss Pál Pro Architectura és Molnár Péter-díjas építész;

Mélyi József művészettörténész, kurátor, kritikus

Szabó Levente DLA építész, tanszékvezető egyetemi tanár (Budapest Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Építészmérnöki Kar);

illetve Dr. Eröss István Munkácsy-díjas grafikusművész, a Magyar Képzőművészeti Egyetem rektora, aki a BB ülésén személyesen nem tudott részt venni, javaslatát előzetesen írásban küldte meg.

A Bíráló Bizottság (továbbiakban: BB) – a NÖRI hatékony személyi, technikai-logisztikai támogatásával és közreműködésével – elvégezve a bírálati munkát, a pályázat egészét értékelve **megállapította, hogy a pályázat eredményes, sikeres volt.** A beérkezett 42 pályázat közül egynek, az 5. sz. pályaműnek a lezárt borítékja hiányzott, de ettől függetlenül a BB úgy döntött, hogy a pályaművet nem zárja ki, azt bírálatban részesíti. A 12. sorszámot technikai okokból a BB nem osztotta ki. Így a 42 érvényesnek tekintett pályaművet a BB először előzetesen egyesével külön is értékelte, majd több körben, a pályaművek egyre szűkülő díjazásra érdemesnek tartott csoportjába került javaslatokat újra és újra átbeszélve, a lehetséges szempontokat feltárva és megvitatva, közel konszenzusosan hozta még végső döntését: *egy I., egy II. és egy III. díjas pályamű mellett további 5 pályamű rangsorolás nélküli megvételéről döntött.* Mindamellert az elismerésben nem részesült pályaművek esetében is megállapítható, hogy többségükben átgondolt, egyes részleteikben figyelemreméltó gondolatokat, javaslatokat is tartalmazó munkák.

A bírálat szempontjai között az emlékezés-emlékhely üzenetének erőssége, egyedisége és méltósága, építészeti-művészeti egyedisége és esztétikai színvonala, a művek koherens gondolatisága szerepeltek az első helyen, amelyhez csatlakoztak a megvalósítás, valamint, ugyancsak erős hangsúllyal, a „használat” és a fenntartás, fenntarthatóság szempontjai is.

A pályázatok gondolatiságában az „emlékhely/megemlékezés helye” gondolat mellett a magyarság „szétdaraboltsága és mégis összetartozása” is megjelent több-kevesebb egyértelműséggel. A pályaművek jelentős csoportja a valamilyen központi elem (fa, szobor, pavilon) köré kialakított centrális elrendezést választotta (kör alakú, vagy hasonló központi elemmel), mások, ugyancsak többen, pedig sírkő-csoport(ok) egyfajta parafrázisát javasolták - nem egy esetben felfedezhető volt hasonló rendeltetésű (külföldi és hazai) példaképek hatása is. Feltehetően a helyszín adottságai, és talán a kiírásban foglaltak is több pályázót arra indítottak, hogy növényekkel, növényzettel is operáljanak. Bár az irányultság üzenete kérdéseket vet fel, néhány (a maga gondolatiságában kidolgozott) lineáris elrendezésű tervjavaslatot is figyelemre méltónak tartott a BB a pályaművek között. A határon túli vonatkozásokra utaló megoldások közül az egykori Kárpátok övezte határookra utalókat, a kiíráshoz képest leszűkítő megközelítésük okán, kevésbé értékelte a BB, mint ahogyan azokat a javasolt megoldásokat is, amelyek csak magyarázattal, – valamilyen formában helyben megjelenített, vagy egy majdani helyszíni vezetés során hozzáadandó – kiegészítő

információkkal együtt válnának valóban értelmezhetővé. Az emlékhely-emlékmű összevetésében – a kiírásban foglaltakkal összhangban – a BB az *emlékhely, megemlékezés helye* tartalomnak megfelelő, vagy ahhoz közelítő pályamunkákat részesítette előnyben, függetlenül attól, hogy épített vagy szobrászati karakterű javaslatról legyen szó. A Hajnóczy Gyula műegyetemi tanárnak tulajdonított megállapítás igazsága, miszerint a „*funerális architectura mindig is tradicionális karakterű volt*” napjainkban sem vesztett érvényességéből, azonban ez a hagyományosság napjainkban akkor hiteles, ha nem bizonyos elrendezések és formák direkt alkalmazásában, utánzásában jelenik meg. Közvetett módon azonban jelen van, jelen kell lennie az igen magas esztétikai és nem különben kiemelkedő anyaghasználati (gondolati és megvalósítási) minőségben, valamint egyfajta ünnepélyességben, és, megemlékezés *helyéről* lévén szó, egyfajta zárt vagy nyitott, de teret alkotó-lehatároló karakternek a létrehozásában.

A rávezetést/felvezetést és szűkebb-tágabb környezetkapcsolat kidolgozottságát illetően a legtöbb pályamű (még a díjazottok közül is) többé-kevésbé adós maradt, a megvalósításhoz vezető tovább-tervezésnél ennek a szempontnak az érvényre juttatása a Kiíró, azaz majdani megbízó feladata.

Köszönet és elismerés illeti valamennyi alkotót, akik pályázati munkájuk elkészítésével hozzájárultak a pályázat sikeréhez. A pályaművek egyenkénti értékelése teszi teljesebbé és meggyőzővé a jelen összefoglalásban felvázolt átfogó képet a pályázat vitathatatlanul eredményes, sikeres mivoltáról.

2. Részletes bírálatok

1. számú pályamű (Bús Bianka, Kálóczy Eszter, Pongrácz Anna és Pongrácz Attila)

A pályamű leginkább az emlékezetközösség tagjait, az egyes emlékezőket szólítja meg. Mivel a határon túl nyugvó magyarok csoportja szinte definiálhatatlanul tág közösség - hiszen nemre, korra, felekezetre, társadalmi státuszra, sorsra, stb. tekintettel nagyon sokféle embert egyesít -, ezért releváns az a gondolat, amely az emlékmű kapcsán az emlékezőkre és személyes történeteikre is fókuszál. A kulturális emlékezet hivatalos rítusai mellett - és ezt a Pályázó helyesen látja - nagyon fontos a személyessé tett emlékezés lehetősége, hiszen ez adhat újra nevet a virtuális közösség egyes tagjainak.

A Pályázó mindehhez a kör rendkívül tág szimbolikus jelentéstartományára építő, falból készült hengeres emlékművet javasol, amelynek belső terét használja fel az emlékezésre. Közelebbről megfigyelve, a minden irányban egyneműnek tűnő konstrukció felső síkja ferde: talán a vízelvezetés(?) miatt, hiszen a tudatosan formált V-alakú fallezárás a legalacsonyabb ponton egy vízköpőbe torkollik. Mivel egy ilyen kevés eszközzel operáló emlékműnél minden apró részlet számít, így nem világos, hogy ez pusztán egy technikai kérdés, vagy jelentéssel bíró dolog, mindenestre a kör formából ab ovo adódó iránysemlegesség helyett mégis csak lesz irányultsága-aszimmetriája a kompozíciónak. A Pályázó a belső emlékező térből négy nyíláson keresztül kifutó úttal „horgonyozza le” az emlékművet a tervezési területen, ami egy helyre reflektáló pozitív gesztus. Ezek a sétányokra kikötő utak tulajdonképpen az emlékmű „meghosszabbításai”, első apró és érzékeny „jelei” a megközelítés során (éppen ezért akár elgondolható lett volna a kiskockakő helyett valami kevésbé hétköznapi útburkolati anyag is). Az „antropomorf ajtónyílások” ikonográfiája a belső fríz jelenetének ismeretében érthető meg

jobban - sajnos mindkettő a terv legvitathatóbb része-, de a látványtervek egy jó atmoszférájú, a Pályázó által célul tűzött személyes emlékezésre alkalmas emlékművet mutatnak be.

2. számú pályamű (Rácz Anna és Sági Gergely)

A pályamű elmélyült, érzékeny alkotás. Abból a fontos és igaz megállapításból indul ki a Pályázó, hogy a határon túl nyugvó honfitársaink mindenkori közösségét (vallásilag, kulturálisan stb.) olyan sokszínűség jellemzi, hogy a reflexió során ebből nem lehet és nem szabad kiemelni bármely szeletet, mivel az óhatatlanul kirekeszt valakit ebből az egyszerre valós és imaginárius közösségből. Erre az erős univerzalitásigényre szimpatikus válaszként a Pályázó a direkt ikonográfiák, narratívák elkerülését javasolja, és a képzőművészet-építészet-tájépítészet határán mozgó, nagy érzékenységről tanúskodó pályaművét általánosabb szimbólumok, toposzok mentén építi fel.

Az emlékezés helyét a táj szelíd lokális átalakításával (egy lencseszerű mélyedéssel), és egy efölött lebegő falszalaggal jelöli ki. A javasolt megoldás alapvetően kifinomult, az ilyen kevés eszközt felvonultató megoldásoknál azonban különösen hangsúlyos minden részlet: hatásában a lebegő finombeton gyűrű messziről különösen éteri, közlőlől viszont kiderül, hogy acéllábak tartják. Ennek elkerülésére bizonyosan lenne mód (lásd pl.: Rozana Montiel + Dellekamp Arquitectos, Void Temple), de fontosabb dilemmák is felmerülnek: a koncentrikus forma közlőlől nem kör, nem csiga-alak, azaz nem valamely univerzális jelentésekkel telített forma. Ez azért érdekes, mert a „fal”-nak szintén nagyon sűrű, történetileg felhalmozott jelentéskészlete van (amire szövegében utal is a Pályázó, szinte metafizikai magasságokba emeli azt mint toposzt), így egyáltalán nem mindegy, hogy milyen formakészletet mozgósít: a végeredmény leginkább egy szépen szerkesztett dizájn-tárgy lett. Vajon az építészet-tájépítészeti artikuláció során ennek mi a jelentése?

Egyszerűségében kiváltképp szép gondolat annak megidézése, hogy a magyarok bárhol nyugodjanak is a világon, az ég mindenütt ugyanaz felettük. Ennek kifejezésére egy - anyagában fém - tükör kerül a tájlencsébe, ami tartós vízfelületként talán még szebb lehetne. A Pályázó ezt elveti, viszont lehetőséget biztosít az eső megtartására: azaz időlegesen elő tud állni ez az éteri hatás, amely ennek az összességében érzékeny és elgondolkodtató pályaműnek több helyütt kiemelkedő minősége.

3. számú pályamű (Dóry Bálint István, Mezei Fruzsina, Szolga Kata és Chen Ming Rong)

A környezeti elemekhez jól illeszkedő pályamű koncepciójában pontosan kijelöli az emlékhely funkcióját. Egyrészt a külföldről soha haza nem térhetett emberek szimbolikus nyughelye, másrészt az emlékezés szimbolikus helye azoknak, akik külföldön elhunyt hozzátartozóik sírját nem látogathatják. A terv erőssége, hogy e kettős funkció egyidejűleg van benne jelen. Az elképzelés másik legfontosabb erénye a kegyeleti tér lesüllyesztésének gondolata. (A terv nagy vonalakban hasonlóságot mutat a Nemzeti Összetartozás Alkotmány utcai emlékhelyével is; a legnagyobb különbség, hogy itt a monumentalitás helyett a meghitt tér az uralkodó.) Ezzel a termegoldással a klasszikus sír-emlékművek és a kortárs ellenemlékművek egyszerre idéződnek meg. A funkciók kettősségéhez itt újabb ellenpontozás társul: a mélyített térben, a betontömbök között növények burjánzanak. Egyszerre jön létre egy jól lehatárolt és a temetői környezetbe besimuló kert, amelyben a betonkockák nemcsak emlékjelekként lépnek működésbe, hanem a leülésre is alkalmat adnak (ebben hasonlítanak Dani Karavan regensburgi emlékművének megoldására). Más pályaművek is hangsúlyozták az egyéni és a közösségi emlékezet összefűzésének fontosságát, azonban ritkán fordult elő, hogy

a megtervezett tér valóban alkalmas lett volna a közös jelenlétre. Ebben az esetben ez az összekapcsolás sikeres volt. Ezzel egyidejűleg a tér alkalmasnak tűnik az egyéni emlékezésre és elvonulásra is. Alaposan megtervezett a növényegyüttes is, a Bíráló Bizottság azonban a pályaművel kapcsolatban kételyét fejezte ki a biodiverzitás hosszú távú fenntarthatósága, s különösen a terület karbantarthatósága tekintetében.

A Bíráló Bizottság a magas színvonalú, jól kidolgozott, meghitt teret felvázoló pályaművet **megvételben** részesítette.

4. számú pályamű (Krompáczki Péter Tibor, Bors Luca Éva, Wentzel Panna Sára és Túri Levente)

A pályamű azon javaslatok közé sorolható, amelyek a sírkert környezetétől jól lehatárolható, sajátos atmoszférával rendelkező emlékhelyet kívántak létrehozni. A spirális alapforma egyszerre nyitott és zárt kompozíciója, valamint a 2,5 m magas betonfalak által közrezárt forma közepén gondosan megtervezett, körbejárható kert emlékezésre, az emlékhely tematikáján belüli szabad, narratívamentes egyéni reflexióra biztosítanak lehetőséget. A szemmagasságban megszakított fal vízszintes rése („tört határ”) teremt kapcsolatot a temetőkert és a belső emléktér között, s a folyamatos külső-belső kapcsolódásokon, átlátásokon túl, az itt elhelyezett József Attila-idézet mellett az egyéni megemlékezések gyertyáinak is lehetséges helyeként definiált.

A javaslat finom és poétikus megoldást vetít előre. A Bíráló Bizottság számára ugyanakkor nem volt meggyőző, hogy képessé válhat-e a tér mindarra, amit a szerzők a műleírásban megfogalmaztak, azaz valódi, katartikus emlékező hely válhatna-e az egyébként térileg szép kompozícióból? További dilemmaként merült fel, hogy – kétségtelen értékeit elismerve – nem túlságosan általános-e a javaslat a pályázat, s így az emlékezés konkrét tárgyához képest?

5. számú pályamű

A pályamű azon gyakori munkák közé tartozik, amelyek a kör sokrétű szimbolikájára építenek. A rafináltan szerkesztett gyűrű belső terébe úgy lehet bejutni, hogy a gyűrű egy ponton finoman „lehajol”, és e helyütt érintőirányban lehet belépni. Érzékeny megoldás ez, de az egynemű, iránysemleges körnek ez mégiscsak ad egy erős - kvázi „bejárati” - irányt, míg a kompozíció többi része erre alig reflektál. A pályázati téma kapcsán a finombeton gyűrű belső felületére még egy Radnóti-idézet is kerül, ami a látványtervek tanúsága szerint szép (és jól olvasható) megoldás, de kérdés, hogy emellett nem sok-e a véletlenszerűen megjelenő betűsokaságból kiolvasandó több százezer ember monogramjának gesztusa.

A gyűrű teréből sugárirányban futó, csillagszerű, kiskockakövel burkolt bekötő utak indulnak. Ennek szimbolikája világos - talán túlon túl is, a szétszóratást tematizáló konkrét jelforma kissé közhelyes. Az anyagválasztás is érzékeny kérdés, mivel a kiskockakő - minden nemessége ellenére - hétköznapi útburkolatként is olvasható, ami a csillagalakzat kifejezőerejét gyengíti-banalizálja.

6. számú pályamű (Nagy Sándor)

A látványos, ölelő gesztust bemutató építményt a Pályázó a fiókait fészkeben oltalmazó madár analógiájára vezeti vissza. Kérdés, hogy ez miként hozható összefüggésbe a határon túl nyugvó magyarok tematikájával, hiszen a határon túlra kerülés oka számtalanszor olyan

történelmi kataklizmával kapcsolatos, amikor Magyarország sajnos nem tudott vagy nem akart védelmező gesztust gyakorolni honfitársainkkal kapcsolatban. Persze olvasható a dolog úgy is, hogy ha a távol nyugvókat nem is, de legalább az itthonmaradottakat, a hozzátartozókat kell és lehet gyászukban összefogni. Az alapforma mellett egyéb szimbólumok is megjelennek a belső térben, azonban az itt elhelyezett kopjafákkal és a Magyarországot formázó térplasztikával együtt sajnos már túl sok a gesztus, ikonográfiailag túltelítetté vált a kompozíció - a kevesebb biztosan több lett volna.

Másrészről az építmény éles, pengeszerű beton falpillérei, korcolt fémlemezfedésű vasbeton födéme, és a szerkezeti dimenziók nem igazán illeszkednek a fiókaít fészében oltalmazó madár gyengédséget, meghittséget, puhaságot idéző képéhez (amihez a Pályázó tényleges képet is mellékelte illusztrációként). Kár érte, a Pályázó saját skicsein megjelenő érzékenységet és finomságot jó lett volna viszont látni a konkrét megoldásokban.

7. számú pályamű (Parócai Imre és Monostori Ferenc)

A pályamű azon munkák táborát gyarapítja, amelyek egy koncentrikus-centrális kompozícióból indulnak ki. Jelen esetben a kör nem egy általános szimbólum, hanem egy iránytűt formál, az egyértelműség kedvéért a fő égtájak még anyagi formában (mutatók) is megjelennek a kompozíció részeként. Az iránytű a világban szétszórta nyugvó magyarságra utal, amely jól dekódolható jelentés, így kérdés, hogy egy emlékmű esetében ennyire konkrét formában kell-e megjeleníteni a jelentéshordozó minden elemét (már csak azért is, mert a süttöi mészkő peremen betűvel is fel van tüntetve minden égtáj). Mindez azért érdekes, mert a gyűrű által közbezárt, zúzalékkővel beszórt emlékműterület közepébe egy érzelmileg megindító szobor is került, azaz a többszörösen szakralizált zónában (ahova jellemzően belépni sem lehet) kissé hétköznapien festenek az iránytű nyilai.

A szobor mint műalkotás plasztikai-ikonográfiai világa kapcsán a Bíráló Bizottság intenzív eszmecsere-t folytatott. A feladat tartalmából következően elég sokféle indultak el a Pályázók az interpretálandó jelentések halmazán belül. Jelen pályamű is többféle aspektust jelenít meg az iránytű, a kocsikerék, a zúzottkő burkolat szimbólumerejének segítségével. Mindezek mellett már érzékeny kérdés, hogy az egyébként drámai pillanatot megörökítő szuggesztív szoboralak, ami „már nem tud, nem akar erőfeszítést tenni az életért” vajon mit „üzen” a határon túl nyugvó honfitársaink kapcsán? Kell-e, önmagában szükséges-e, vagy éppen a többi megjelenített tartalom mellett szükséges-e a halál pillanatának megrendítő ábrázolása - számtalan kérdés, amelyet az elgondolkodtató pályamű tett fel.

8. számú pályamű (Jakab Csaba)

A pályamű egyértelmű narratíva-sort állított fel: egy többszörösen koncentrikus kompozíciót, amelynek legbelső magját egy építészeti műre hajazó kő-kúpfedésű „hárszobor” foglalja el, és amellyel a Pályázó a hazát kívánja szimbolizálni. E körül két gyűrűben - kőszegéllyel megerősített módon - fejfákkal-kopjafákkal szimbolizálja az elcsatolt országrészeket, illetve tágabban a nagyvilágot (a 7 kontinenst), ahová a határon túl nyugvó magyarjaink szétszóródtak. A narratíva több helyen talán túlságosan is konkrét, az elcsatolt területek tematizálása bizonyos szempontból szűkíti a kiírás eredeti szándékait: a feladat megfogalmazása nem véletlenül hangsúlyozta a téma egyetemes karakterét, mivel a trianoni - valóban fájdalmas és rettenetes - veszteségek mellett több olyan kataklizma is sújtotta a magyar történelmet, amely sok magyart sodort határainkon túlra, adott esetben tragikus körülmények között.

A dilemmák másik része a formáláshoz kapcsolódik: a házsobor artikulációja valóban beilleszthető egy ősi sírépítészeti tradícióba, amely akár a Fiumei úti sírkert változatos emlékhelyépítési gyakorlataira is rezonál, de a külső gyűrűk fejfa/kopjafa jelformái együttesen olyan túlterhelt, színpadias világot hoznak létre, amely hatásában kontraproduktív - a kevesebb talán több lett volna. A makett - amit a zsűri nagyra értékelt a befektetett munka és minőség tekintetében - sajnos ugyanezt az érzést erősíti.

9. számú pályamű (Szilágyi Norbert, Nagy Mercédesz Erika, Pinczési Anna Réka és Trajter Éva)

A pályamű a „hiány” térbeli leképezésére tesz kísérletet. Inspirációja mintha egy elmélyült sétaélmény lenne a sírkertben, amely során a hely atmoszférája személyes élményekkel ízesül. Tervezők által vállalt személyes hang a tervjavaslat egészét átjárja. Az emlékhely szándékosan kerüli a klasszikus értelemben vett szoborszerű képzőművészeti attitűdöt, javaslatában azt a minimális eszköztárat keresi, amely a hozzátartozókban, ittmaradókban továbbélő hiányérzetet csendesen támogathatja. A kör közepén álló fehér fűz szélcsendben a földet söprő ágaival teret határol, a változó időjárási körülményekben ez a határ megszűnik, a fa maga is változik. Ezt a változékonyságot a rajz és a makett párbeszéde veszi fel. A rajzokban és a hozzájuk tartozó szövegben érzékeny tervezői viszonyulás mutatkozik meg, ettől némiképp elmarad a tervezési területen való elhelyezkedés, helyszínrajzi átgondoltság: a körfelület a rajzokon terepszinthez képest süllyesztve jelenik meg, a látványterven kiemelkedik, a maketten ábrázolt ember arra utal, hogy a szöveg bejárható, olvasható, a térbe való belépés helye, módja viszont nem ábrázolódik. A szöveg kívülről befelé sétálás közbeni olvasást feltételez, ez esetben a betűk állása nem megfelelő.

10. számú pályamű (Gyetzvai Zsuzsanna, Molnár Enikő, Stáhl Nóra és Balázs Mihály)

A pályamű rendkívül érzékeny, kifinomult alkotás, amely pár elem (a „monolit” névvel illetett gúla alakú kőelem, egy madáritató és egy pad) együtteséből építkezik. Az elemek egy tér körül koncentrálnak, de lehetséges, hogy itt a *tér* kifejezés sem pontos, a Pályázók inkább az emlékmű *helyét, nyomát* jelölik ki. Ez a kijelölés talán a terv legerősebb gesztusa, a terep finom ív mentén történő leheletnyi megbillentése, és a vele szemben ívesen sodródó kötörmelék olyan ellipszis-szerű (a Pályázók szóhasználatában „spirális alakzatú”) mezőt jelölnek ki, amely már-már szakrális minőségre tesz szert. A Pályázók nagy érzékenységgel még a különböző évszabbeli állapotokat is ábrázolták, ennek illusztrációja - ahogyan az egész pályamű grafikai színvonala és a makett - megejtően gyönyörű.

A kevés számú dedikált elem külön-külön figyelmet érdemel, köztük is talán a legfontosabb a „monolit”-ként aposztrofált lehangsúlyosabb elem: a csúcsával lefelé a föld felé elásott fekete gránit gúla, amely a Pályázók olvasatában az összetartozást jelképezi. *„Nem fontos látunk, elég ha tudjuk hogy ott van, eltemetve”* - nos, ezt a tudást a Pályázók az elásás egyszeri eseményének világhálón történő terjesztésével képzelik el. A Bíráló Bizottság - tulajdonképpen mindkét fél részéről jogosnak tekinthető - pro és kontra érveket hozott fel mindezzel kapcsolatban. A dilemma úgy foglалható össze, hogy a földbe temetés-süllyesztés gesztusa valóban nagyon erős állítás, és valóban nem szükségszerű tudnunk, hogy mi kerül a földbe - amennyiben erre bármilyen módon következtetni tudunk. Egy földbe szúrt kereszt láttán például - a rögzült kulturális normáink segítségével - szinte automatikusan „tudjuk”, hogy ott valakit eltemettek, minden egyéb információ nélkül is átérezzük a helyzet összetettségét, jelentésségét. Ugyanez a lefelé fordított gúláról - amelyből már csak egy lapot látunk -, már

kevésbé mondható el, és sajnos a világhálós terjesztés nem ad igazi (és a gesztushoz méltó) választ a dekódolás-értelmezés kulturális gyakorlatának kérdéseire.

A pad - amelyhez még az emlékezéshez illeszthető szemlélődés, megnyugvás, elmélyedés aktusa társítható - mellett sokkal kevésbé tűnik nélkülözhetetlen elemnek a madáritató. Utóbbi értelemkövetése során a legnehezebb megtalálni a kapcsolatot a kiírás témájával, annak mozgósítható tartalmaival összefüggésben. A pályamű persze sem az elemek, sem az egész kompozíció tekintetében nem törekszik túlzottan a kiírással kapcsolatos közvetlenebb jelentésközvetítésre, a mű egésze inkább metafizikus atmoszférát áraszt, és inkább a befogadóra bízva az értelmezés útjait. Ez az alapállás legvégül egy gyönyörű, de azért jelentősen önreferenciális munkát eredményezett.

A pályaművet a Bíráló Bizottság a nagyfokú érzékenységeért, magas minőségéért, elgondolkodtató és elmélyült koncepciójáért **megvételben** részesítette.

11. számú pályamű (Weiskopf András, Novák Sándor és Kiss Luca)

A pályamű izgalmas és egyedi koncepció szerint fogalmazza meg a határainkon túl elhunyt magyarok emlékhelyének alapkonceptióját. Egy olyan „interaktív” gondolatot fogalmaz meg, térben az egész ország területére, amely összeköti és egységbe foglalja a nemzetet. Ezt úgy valósítja meg, hogy a Fiumei úti sírkert a központ, ahol kijelöl egy emlékpontot, melynél az emlékező megáll és a maga módján lerója tiszteletét, majd tovább halad a középpont felé, ahol a sűrűsödő liget téri élményében a bolyongás, keresés, világból kiszakadás, elvonulás és megnyugvás élményét éli át. A középső kis tisztáshoz érve azután egy nagy fehér gyűrű fogadja, mely kijelöl egy belső, füves érintetlen területet. De a lényeg, hogy a központi emlékhely körül elszórtan elhelyezkedő emlékpontok minden járáson belül, elérhető közelségben, kisebb léptékben, de azonos motívumrendszerrel megtalálhatók nagyközségi szintig minden magyar településen. A helyi temetőkből egy fából és egy műkö körből álló együttes kap helyet, ami akár a világ bármely pontján elhunyt honfitársaink emlékhelyeként is része lehet az emlékezésnek.

A decentralizálás kérdésének összetettségét és térbeli komplexitását is mutatja, hogy a pályamű nem törekszik didaktikus, módon kifejezni a nemzeti összetartozás eszményét, ám mégis képes egyszerű eszközzel megoldani, hogy az ország minden része érintett legyen és így a kiemelt emlékhelyen kívül létrehozott pontok közelebb hozzák a megemlékezés élményét a helyi közösségekhez. A pályamű átgondolt, egyedi gondolatokat és értékeket felvonultató terv, amely a teljes országot lefedő emlékhely együttest hoz létre, és méltón őrzi és minden helyi közösségben fenntartja a határon túl elhunyt magyarok élő emlékét.

A Bíráló Bizottság **megvételben** részesítette.

12. számú pályamű

A 12. sorszámot technikai okokból a BB nem osztotta ki.

13. számú pályamű (Fazekas Katalin, Tibold Csenge és Semsei Anna Dóra)

A pályamű kertet hoz létre a kertben. Ebben a sűrűsödésként megélhető közegben, mint kiemelt természeti környezetben az emberalkotta határ mesterséges tollvonásként jelenik meg. A süllyesztett, nyílegyenes útvonal az oázis szimbiotikus egységét tájsebként szeli ketté. A hasítékot bejárva az ember a gyógyító szerepébe kerül: újra vérkeringéshez juttatja a sebet. Az emlékhely szépsége, hogy bejárása által válik újra teljes egésszé, a széttöredezett egységet az ide látogatók gondolatai, élményei és emlékei hidalgják át és egyesítik újra. A bejárás során

süllyedő, majd a megszokottba visszatérő horizont az eltévedés, majd visszatalálás élményét nyújtja. Az építészeti, tájépítészeti koncepció és az emlékhely felfedezésének, bejárásának dramaturgiája szép, tiszta, jól olvasható, mégsem direkt, így számos egyéni olvasat lehetőségét nyitja ki. A szabad és méltán értékes asszociációk mellett mégis kérdéses, hogy a tervezett emlékkert mitől illeszkedik pontosan a pályázat tematikájához. A pályamű szűkszavú eszközkészlete dicséretes, a pontos artikulációt támogatta volna a részletekbe menő átgondolás: a növénytársítások, burkolatok és szegélyek részleteinek magasabb szintű kidolgozása bizonyára segítette volna a pályázati tematika megvalósíthatóságának dilemmáját.

14. számú pályamű (Bene Tamás, Korormán Ábel Csongor és Lukács Anna)

A pályamű tervezői abból indulnak ki, hogy a hagyományos sírok és sírkövek a múltidő dominanciáját hordozzák, ezzel szemben a valódi nyughelyet egy olyan helyként képzelik el, amely a halál után a jelenben is elérhető és megélhető az elhunytak szeretete számára. Az emlékhely célja, hogy létrejöhessen a találkozás egy transzcendens formája, ennek elsődleges eszköze a tükröződő vízfelület. A víztükör egy párhuzamos dimenzió leképeződéseként jelenik meg az emlékhelyen, melyet tengerszemek orthofotóinak gyönyörű előképei inspirálnak. Az orthofotók egy fenti – pontosabban ember feletti – világ nézőpontját tárják elénk, a pályamű tervezőit idézve „a gondolat szabadságával, ezáltal a hazatérés lehetőségével kecsegtetnek”. Ehhez a szép és egyedi gondolatmenethez képest a víztükör közepén álló figura a víz kontextusában nehezen értelmezhető: testtartása szilárd talajt feltételez, zavaró feszültségbe kerül a vízfelülettel, ezzel egyidejűleg az egyébként víztiszta szépségű koncepcióval is. A talajszint alatti láthatatlan, s a felette látható világ együttese magával ragadó metszetrajzot eredményezett, a figura szerepe azonban itt is kissé következetlenség bizonyul. A megvalósíthatóságot ábrázoló metszeten szobortartó állványzat árulkodik arról, hogy a tengerszemek jelenségéhez, a vertikális összefüggések láthatatlan létezéséhez képest az emlékezés mivoltát a figura túlzottan tárgyiasítja.

15. számú pályamű (Kamasz Klaudia, Kiss Katalin Kitti, Oplasznik Áron Tamás, Kronavetter Péter és Kronavetter Zsófia)

A pályamű az elmúlással járó hiányérzet megélhetőségét az itt maradó hozzátartozók szemszögéből vizsgálja. Az emlékhely megkövesedett levélnyomatai fossziliaként rögzítik a természet folyamatos változásának, körforgásának és megújulásának egy adott fázisát. A Magyarországon őshonos falevelek az idetartozás átélésére, az itthon mélyebb megismerésére hívnak. Az elmúlás és az őszi falevelek gondolattársítása egyszerű, mindenki számára olvasható és érthető narratíva lehet. Szerethető módon utalnak erre a jó értelemben vett egyszerűsége a felülnézeti látványokban aktívan szereplő kíváncsi gyerekek, melyet a naiv grafika tovább erősít. A választott Kányádi Sándor idézet érzékeny utalás arra, hogy táj és lélek egymás kölcsönös meghatározói, a föld, ahová születünk, determinálja tudatunkat és tudattalanunkat is, a táj a kultúra fundamentuma. Az idézett szöveg betűinek befelé fordításával meghív az emlékhely terébe, a felfedezés vidékére invitálva az ide látogatót. A befogadás gesztusa határokat és gátlásokat old fel, ez szép. A terepsíkon kialakított lencse bizonyos szemszögéből beleolvad a környezetébe, az ilyen mértékű visszahúzódnak a sírkert kontextusában azonban kérdéses megoldás.

16. számú pályamű (Sas Bálint és Sas Viktor)

A pályamű a szétszórtság, valamint a szétszórtság ellenére mégiscsak létező összetartozás ambivalenciáját igyekszik megfejtetni. A félkör kupolacikkelyek együttese egy

olyan térjáték, amelyben az emlékhelyet körbesétáló látogató változó nézőpontjából a kupolacikkelyek képe is folyamatosan változik, egy kitüntetett pontban azonban rendeződni látszik: itt felismerhető a hármass halom rajzolata, ami a magyar heraldika egyik jellegzetes szimbóluma. Az emlékhely méreteinél fogva képes lehetne rá, hogy bejárható legyen, a talajszinttől való elemeléssel, az emlékhely körüli meredek rézsúval azonban ez lehetetlenné válik. A koncepció bár érdekes és adekvát válasz lehet a szétszóratottság térbeli leképezésére, a tervezett együttes túlzó, a sírkertben aránytalanul nagy tárgyként jelenne meg, melyet a másfél méteres talajmagasítás még tovább fokozna. Megközelíthetlensége a látogatók számára elidegenítő hatással lehet, a kívülállóság érzetének ébresztése a határainkon túl nyugvó magyarok emlékhelyének esetében kedvezőtlen üzenet.

17. számú pályamű (Varga Réka Angéla, Giricz László és Schrammel Zoltán)

A pályamű célkitűzése az elmúlás, a távolléttel járó hiányérzet felfoghatatlanságának segítése. Eszköztára jó értelemben véve egyszerű: az emlékezés módszere az elhunytakhoz kapcsolódó emléktárgyak által materializálódik. A falfülkével tagolt emlékfalba helyezhető emléktárgyak együttese lehetőséget teremt a személyes és a közösségi emlékezésre is, ez dicséretes. Az emléktárgyak színes és változatos összessége az egymás mellett élő párhuzamos, nyilvánvalóan egyedi és megismételhetetlen, végső soron mégis hasonló történetek sorstársi közösségét tárja a látogató elé. A pályamű fontos üzenete, hogy a gyászolók nincsenek egyedül, az országhatáron kívül elhunytak hozzátartozói és barátai széles, itthon élő és az elhunytak emlékét ápoló közösség tagjai. A terv tagadhatatlan erényei mellett kérdéses azonban az emlékhely tervezési területen való elhelyezése és az útvonal vonalvezetése. A tulajdonképpeni körút háromszög formája nehezen indokolható, a bejárás élményét a derékszögű és hegyesszögű fordulás széttöredezi, zaklatottá teszi. A hegyesszögű sarok kivitelezési, fenntartási problémák sorát hordozza magában. A derékszögű háromszög által határolt terület szerencsés lett volna tovább pontosítani, építészeti, vagy tájépítészeti eszközökkel részleteiben is artikulálni.

18. számú pályamű (Páll András István és Páll-Sámson Rita)

A pályamű erős koncepcióval bír, elmélyült, gondolatébresztő javaslat. A tervezési területen 33 rozsdamentes acél tábla, faldarab (sztlé?) látszólag szabálytalan elrendezésével operáló emlékmű a felhívásban megfogalmazott téma kapcsán több aspektust is érzékenyen tematizál. A szabálytalanak tűnő téri elrendezés mögött valójában egy erős koncepcionális felvetés húzódik, amit a Pályázó egy ábrával is megvilágít: az egykoron egy centrumpontra köré szabályosan, kör alakban felsorakozott és összezáró falszakaszokat valamiféle centrifugális erő szórja szét, és rendezi el az emlékművet alkotó kimerevített alakzatban. A határon túl nyugvó honfitársaink világban való szétszóratásának - éppen elegendő, azaz sem alul-, sem pedig túlinterpretált - artikulálása ez. A nehéz faltáblákat sem nehéz absztrakt sírkőként azonosítani, legalább szimbolikusan pótolva ennek hiányát a sírral magyar földön nem rendelkező honfitársaink számára.

A feladat egyik kihívása abban áll, hogy a határon túl nyugvók rendkívül heterogén közössége egyfelől univerzális válaszokat kíván az emlékműtől (hiszen az emlékezést nem lehet, nem szabad szűkíteni a származás, kor, felekezet, a távolba kerülést okozó történelmi esemény stb. konkretizálásával), másfelől az imaginárius közösség mögött mégiscsak nevek, sorsok állnak, amit a hozzátartozók, hátramaradottak személyes emlékezése tesz konkrétá. Az emlékműnek tehát egyszerre kell mind az univerzalitásigényt kiszolgálva a kulturális emlékezet rítusainak, mind a személyes emlékezet, gyász munka elvégzésének helyet biztosítani.

A szóban forgó pályamű ezt a kettős feltételt teljesíteni tudja, és ehhez építészeti-tájépítészeti eszközöket is mozgósít: az emlékmű *tere* ugyanis birtokba vehető, azaz nem csak kívülről szemlélhető az alkotás, hanem teljes egészében bejárható. A befogadás közben a mű egy nem várt dramaturgiát is kínál, mivel az téri elrendezés által szinte tudat alatt sugallt középpont felé sétálva a falszakaszok egyre inkább kitakarják a sírkert látványát (illetve annak mind töredékesebb képét nyújtják), míg a középpontba érve a táblák teljesen körbevesznek bennünket, a sírkert környezete megszűnik egy pillanatra. Még a legközelebb álló faltáblák sem érhetőek el fizikailag, a tömbök váltakozva távolodnak - valamiképp ahhoz hasonlóan módon, ahogyan a határokon túl nyugvó honfitársaink az emlékezésben velünk vannak, de valamiképp örökre elérhetetlenek. Mindez azért fontos, mert mind a személyes gyászban érintett, mind a személyes kötődés híján érkező látogató számára az emlékezetközösséggel való azonosulás olyan gyakorlati aktus, amelynek átéléséhez különböző technikákra van szükség. A bevonódást, az áthangolást, az átélést az emlékmű dramaturgiája szelíd eszközökkel biztosítja, színpadias gesztusoktól, hazug pátosztól, túlzó narratíváktól mentesen.

Az emlékmű a fentiek mellett továbbgondolásra is csábít: az emlékmű-darabok akár külön-külön is örökbefogadhatóak, vagy éppen - szellemi-fizikai elemkészletként tekintve a műre - hasonló faldarabok egyesével is megjelenhetnek határainkon innen és túl, más-más sírkertekben, temetőben, köztéren. A faltáblákra mindig „befelé” írt, tehát finoman a középpont felé terelő szöveges idézetek kapcsán maga a Pályázó is jelzi, hogy ez nem lezárt kérdés, hanem nyitott, diskurzusra hívó lehetőség.

Az emlékmű építészeti-művészi megformálása magas minőségű, igényesen megtervezett és előadott. A matt rozsdamentes acél felületek sajátosan szép, elhomályosult tükörképét adják vissza az évszakokkal változó környezetnek, felfelé tekintve viszont már csak az eget látjuk bennük. Mivel alapvetően kevés eszközzel dolgozik a Pályázó, ezért rendkívül fontosak a részletek: a megvalósítás során ez egyformán feladatot ró a tervezőre és a megbízóra is, nem silányulhat el a minőség, amivel automatikusan csorbulna a pályamű ereje. A látványtervek által sugallt tömörszerűséget, csomópont-nélküliséget meg kell őrizni, és összhangba kell hozni a komoly technikai kérdésekkel (szélteher, hőtágulás, stb.).

A felhívásban megfogalmazott gondolatokra és kritériumokra adott adekvát és érzékeny megoldásért, az elmélyült koncepcióért, a benyújtott munka igényes kidolgozottságáért, és a tervben rejlő további nyitott lehetőségeikért a Bíráló Bizottság a pályaművet **I. díjban** részesítette.

19. számú pályamű (Csabafi Enikő Kinga, Zsoldos Gergely, Sági Gergely és Dolhai-Fercsik Fruzsina)

A pályamű központi gondolata a magyarok összetartozásának kifejezése, ennek elsődleges eszköze a középpontba állított fa. A fa (életfa) motívuma köré épített terv legnagyobb erőssége a kiírásnak megfelelő narratíva és az egyértelmű szimbólumrendszer alkalmazása. Ugyanakkor ebből is következik a pályamű kritikája: a Pályázó ugyan mindenki számára lehetővé kívánja tenni a saját értelmezést, de a törzs, az ágak, a levelek szimbolikája, az acélsodrony mint a közös kötelék megjelenítője, az árok mint az elszakítottság jelképe, túlságosan leszűkítettnek, s a pályaműben egyértelműen leírtakon túl nehezen továbbgondolhatónak tűnnek. A védettséget hangsúlyozó építmény közelében a meghittség fontos eleme lehetne a pályaműnek, azonban a tervekben a Bíráló Bizottság az anyaghasználatból és egyes formaelemek alkalmazásából kiindulva inkább a távolságra

asszociált. A mécsesek biztonságos és esztétikus megjelenése ebben a formában hosszú távon nehezen elképzelhető.

20. számú pályamű (Vadász Bence DLA és Czér Péter)

Az elképzelés magját az örvény alkotja, amely elnyel, magába húz, de amelyből végül új élet születik. A kompozíció középpontjában egy tölgyfa áll, amely védelmet ad, s amely alatt alkalom nyílik az emlékezésre. A pályamű legfőbb erénye a forma következetes alkalmazása, a földre süllyesztett rámpa és a magasba törő fa hangsúlyos ellenpontosítása. A Bíráló Bizottság ezt az elképzelést nagyra értékelte, ugyanakkor úgy vélte, hogy a kompozíció ebben a formában nem igazán lenne képes valódi emlékhelyként funkcionálni – az örvény gondolata pedig túlságosan távoli a téma vonatkozásában. Talán ezt az ellentmondást lett volna hivatott felülírni a rámpára írt „üzenet”, a „Határainkon túl nyugvó magyarok emlékhelye”, ami azonban ebben a formában inkább csupán címként funkcionálna. Összességében bár formai szempontból a dinamikus kompozíció a Bíráló Bizottság számára kiváló megoldásnak tűnt, a pályamű egésze nem tudna igazán célzottan a határokon túl nyugvó magyarok emlékhelyeként funkcionálni. Valószínűleg a tölgyfa növekedésével párhuzamosan a teljes konstrukció is állandó változtatásokra szorulna.

21. számú pályamű (Csépe Álmos László, Sámson Kinga és Zakor Fruzsina Eszter)

A pályamű a Platon Karataev *Csak befelé* című dalából inspirálódott, formájában pedig egy ház töredékeként, illetve egyszerű labirintusként működik. Az eredeti szándék szerint a falak a határokat jelképezik, a közöttük mozgó látogató pedig az elszakítottság érzésével szembesül. A leírt narratíva azonban nem minden tekintetben feleltethető meg a megvalósítandó térnek. Egyrészt a létrejövő labirintusszerű tér kevésbé komplex, kifejezőereje így erősen korlátos. Másrészt az egyéni és közösségi emlékezet tereként ez a konstrukció a Bíráló Bizottság véleménye szerint nagy valószínűséggel nem igazán funkcionálna. Harmadrészt a kompozíció inkább madártávlatból tekintve rajzolódna ki jól, a labirintus belsejében lévő látogató inkább csak a falakat érzékelhetné. Mindemellett a Platon Karataev dal, mint kiindulópont nem feltétlenül illeszkedik a Fiumei úti temető hagyományaihoz.

22. számú pályamű (Kőhalmy Nóra és Fridrich László)

A pályamű egyedisége, hogy a határainkon túl nyugvó magyarokról való emlékezést képes a 29-es parcella adottságaival szintetizálni. Az egyetlen pályamű, amely szorosan és szervesen kapcsolódik a tervezési helyszínhez szellemi és fizikai értelemben egyaránt. Olyan utakat fedez fel a területen, melyek ma már csak töredezetten, alig-alig észlelhetőek, vonalvezetésüket már nem az út, hanem az utat kísérő fasor, mint az út öröksége rajzolja fel. A pályamű azokat az energiákat igyekszik az emlékhely elkészítése során előhívni, az emlékhelyen megjeleníteni, melyek láthatatlanul, de annál nagyobb erővel tartják egyben a magyarság közösségét: átgondolt koncepciójában tisztázza, hogy szinte minden honfitársunk érintett, a sorsok sokfélesége, a történelmi távlat, valamint a téri távolság miatt mégis nehézséget jelent a személyesség, a jelenlét érzésének megtalálása. A töredezett állapotban lévő, a természeti erők által erodálódott útdarabokat egy testnek látja, igazolja ezzel az elemi vágyat, mely az összetartozás iránt mindannyiunkban ébred: olyan emberi készlet ez, amely az egység, a repedésmentesség hiányában is képes, sőt abban képes igazán megjeleníteni.

A pályamű tervezői az egykori utat jelölő fasor mellé utat terveznek, melyet a temető felhagyott területén lévő beazonosíthatatlan sírkövek törmelékeiből építenének fel. Ezeknek a sírköveknek a felkutatása és az út elkészítése egyfajta rendrakási munkafolyamatot feltételez, a

tervezett út a ma már csak töredékesen ismert múlt leltára. Az egymás mellé helyezett, feltehetően egymáshoz csiszolt kődarabokat Hamvas Béla Öt génusz című írásának szemelvényei fogják össze az úttest oldalán. A kézzel vésett egymás melletti betűk a végigjárás során egyesülnek szöveggé: az egységre törekvő, összetartozás iránti vágy beteljesülése a megtett út általi befogadás során léphet fel.

A koncepció szépségéhez képest a terv részleteiben sajnos vitathatóvá válik. Olyan megkérdőjelezhető részletek merülnek fel, amelyek az emlékút dramaturgiáját elbizonytalanítják. Kérdéses, hogy a szöveg miért az út oldalfalára került elhelyezésre: ha tervezők a szemelvényeket a meglévő sírkövek felől szeretnék olvashatóvá tenni, akkor az út szerepe elbizonytalanodik, ezen kívül további dilemmákat ébreszt az út végpontja, annak pontos helye és szerepe. A világító LED-csík a koncepció és a megvalósítás folyamatának szellemiségéhez képest – az újrahasznált kövek történelmi időtávlátában is – idegen, pillanatnyi és mulékony divatelemnek tűnik.

A pályamű szellemiségét kifinomult grafikája, az átélhetőséget segítő finom gipszmodellje, és igényes minőségű leírása elegánsan adja át. A pályamű tervezői sajátos látásmóddal keresik a kapcsolódási lehetőségeket a közösségi és a személyes emlékezet megélésére itt, a Fiumei úti sírkertben. Gondolati gazdagsága, egyedi megközelítésmódja, igényes előadásmódja miatt a Bíráló Bizottság a pályaművet **megvételen** részesítette.

23. számú pályamű (Demeter Ágota)

Az emlékhely a tervek szerint három jól elkülöníthető elemből áll, ezek közül az út alig jelölten jelenik meg. Ezzel szemben a két másik elem – a nyíló ajtó és az emlékezés tere – hangsúlyos. A nyíló ajtó, mint két világ elválasztója egyrészt rendkívül találó főelem, ugyanakkor szimbolikája – az ajtó az üres térből az üres térbe nyílik – nem következetes, mint ahogy az áthaladás, a belépés és a kilépés értelmezése sem világos. Az „elmúlás helye”, egy vályogtéglaából kirakott tér, amelyeket az egykori Nagy-Magyarország különböző területeiről szállítanak a temetői helyszínre. Az elképzelés szerint egy performatív folyamat végeredményeként „*egy év leforgása alatt a vályogtégla eggyé válik a kijelölt területtel*”. Problematikusnak találta a Bíráló Bizottság az időbeli folyamat érzékelhetőségét, illetve felhívta a figyelmet a terület karbantarthatóságának hosszú távú nehézségeire, ugyanakkor nagyra értékelte, hogy a koncepció személyes családi történetből indul ki, s ezzel erős kötést alakított ki az egyéni és a kollektív emlékezet között.

24. számú pályamű (Jakab Csaba DLA, Albert Csaba, Molnár Zsolt és Szigeti Vajk István)

A pályamű azon tervek közé tartozott, amelyek messzemenőkéig figyelembe vették az adott környezetet és a Fiumei úti temető hagyományait. A parcella nagy, gyepes területe nemcsak megfelelő teret biztosítana az emlékezésre, de az emlékművet ki is emelné a már meglévő síremlékek közül. A Bíráló Bizottság azonban két ponton is kritikusan viszonyult a tervhez. Az egyik a több, magasba törő elemből összeálló obeliszk forma, amely ebben az alakjában túlságosan is emlékeztet a Szovjetunióban, illetve a szovjetek által más országokban a hatvanas-hetvenes években felállított győzelmi emlékművekre. A másik pedig az emlékművön elhelyezett betűk problémája. Egyrészt emlékműveknél ritkán bizonyul szerencsés megoldásnak a cím felvétele. Másrészt pedig a pályázók által említett „iniciáléalmaz” nem feltétlenül teszi lehetővé, hogy a látogatók az emlékművet az egyéni emlékezés objektumának tekintsék. A zsűri számára nehezen volt elképzelhető, hogy ez a megoldás emlékezeti közösséget hozzon létre.

25. számú pályamű (Juhász Kristóf Attila, Pék Elemér, Juhászné Iván Diána és Iván Jenő)

A pályamű központi eleme egy temetői harangláb, amelynek harangja meg is szólaltatható. A Bíráló Bizottság a tervben értékelte, hogy a pályázók egyrészt igazodtak a temetői környezethez és az emlékeztetés hagyományaihoz, mégis merészen nyúltak a témához. A harangtorony a temető kiemelt objektuma lehetett volna, azonban a Bíráló Bizottságnak két perdöntő kritikai észrevétele is volt. Az egyik, hogy a keletkező hangok az egész temetői környezetet átalakítanák – a harang használata, bár a személyes emlékeztetést valóban összeköthetné a kollektívval, a temető más használói számára zavaró is lehetne. A másik, hogy a harangláb formája, bár a design tekintetében érdekes kompozíció, lehajló formájával nem igazán szerencsés választás. Mindemellett a körpad nem igazán nyújt alkalmat a közös emlékezésre.

26. számú pályamű (Kronavetter Zsófia DLA, Könyves-Tóth Piroska, Fülöp Csenge, Szobota Szonja és Sal Noémi)

A pályamű a teljes pályázati mezőny egyik legszebb makettjével egy erős gondolatiságú koncepciót javasol, amelynek kulcsfogalma talán az emlékezés dramaturgiája lehetne. A parcella szélén elhelyezett pad, az emlékhelyhez vezető út, maga az emlékhely centrális, vadszőlővel befuttatott pavilonja, a rét és a kegyeleti asztal bevonódásra hívnak és nyitott kompozíciójukkal az egyéni és közösségi emlékezést egyaránt lehetővé teszik. A vadszőlő mélyre nyúló gyökereinek és mindent elborító, évszakonként más és más képet mutató felszín feletti karakterének atmoszférateremtő hatása jól elgondolható. A terv műleírása is kivételesen szépen és pontosan fogalmazó. A Bíráló Bizottság értékelte a terv nagyvonalúságát és erős gondolatisága mellett belső koherenciáját, ugyanakkor kérdésesnek látta magának az emlékhely-pavilonnak, valamint a kompozíció egyes elemei egymáshoz való viszonyának építészeti-téri jelentését, a centrális tér közösségi, emlékező téri szándéka és a kihelyezett pad, valamint az útvégi asztal személyes tere közötti ellentmondást.

27. számú pályamű (Baranyi Judit, Temesvári Bence, Perényi Flóra és Perényi Tamás)

A pályamű alap gondolata szerint a határokon túl nyugvó magyarok nem alkotnak pontosan definiálható közösséget, egyetlen közös, valláson, származáson, korszakokon túlmutató eleme a magyar nyelv. Koncepciójának központi eleme egy népballada. Lírai-epikus műfaja a középkorból származik, azóta alakul és formálódik, a pályamű tervezői szerint a magyar kultúra egyik ősfarmájának tekinthető. Különös üzenettel bír, hogy a Moldvából származó Szép fehér juhászka története nem csak a magyar, hanem a csángó és a román kultúrában is, eltérő ellenségképekkel ugyan, de fellelhető. A saját közelgő halálát megéneklő juhász az őt gyászolókhoz szól, üzenete határokat átívelően egyetemes. A pályamű bár a nyelvből indul ki, eszköztára egyetemes: a kerített tér archetípusából, a belépés és a kilépés élményéből, valamint a természet örökös megújulásából építkezik. A sírkert mauzóleumaival szándékoltan nem lép versenyre, kerüli a vertikálitást, pontszerű emlékmű helyett horizontálisan kiterjedt térélményben gondolkodik. A tervezett emlékhely a sírokon használatos elemekkel dolgozik: kővel és virággal. A választott növény a fürtös gyöngyike, mely a sírkertben már megtalálható, a virágmező tervezők leírása szerint az elhunytak sokaságára kíván utalni, de a fehér virágmező természeténél fogva személyes olvasatok szabad asszociációit is nyilvánvalóan megengedi. Bár a fürtös gyöngyike rövid ideig virágzik, és a rajzokon bemutatott állapot az év viszonylag kevés napján lenne látható, virágzása éppen változékonyságánál fogva kitüntetett esemény lehet: ünnep, amely már-már megkönnyebbült hangulatba emelheti az ide látogató emlékezőt.

A szabálytalanul, mégis harmonikusan formált ovális mészke keretben két kapu található, küszöbén „Határon innen, határon túl” felirattal. A magasított küszöbön való átkelés, a sajátos entitással bíró atmoszférába való belépés már önmagában is elegendő élmény lenne, a felirat kissé túlzóan didaktikussá, már-már teátrálissá teszi az enélkül is érthető, felirat nélkül is átélhető hangulatot. Szép gondolat, hogy a „határ” fogalma az országhatárookra való utalás mellett értelmezhető az élet határáként is, az abból való kilépés a végességgel szembesíti a látogatót. Mégis, kérdéses, hogy ennek a szűkszavú, minimális elem- és anyagszámmal dolgozó térnek kettő, vagy inkább egy bejárata kellene, hogy legyen. Amennyiben a tervezők átjáróként gondolnak a virágmezőre, szerencsés lett volna megtervezni az átjárás útvonalát, feltételezhető, hogy az elhunytakra utaló virágok százaira senki sem mer vagy akar rátaposni.

A magyar nyelv kulturális, szellemi és lelki összetartó erejéből kiinduló koncepciót, az egyetemes, archetípusokra szorító emlékező teret, az igényes grafika által sejtethető atmoszféra gondolatát a Bíráló Bizottság **III. díjban** részesítette.

28. számú pályamű (Vivas Veronika és Tóth Krisztián)

A pályamű azok közül való, amelyek bejárásával képzelhető el az emlékhely atmoszférájának, sajátos belső kisugárzásának átélése. A Pályázó 200 eltérő magasságú travertin anyagú kőtömböt javasolt, amelyek közül 7 kiemelkedő a 7 földrészt szimbolizálja, belőlük metaforikus folyók erednek... A javaslat kétségkívül nagyvonalú, ugyanakkor erős narratívával megkötött megoldásban gondolkodott, amely az olvasatok, egyéni interpretációk meglehetősen szűkítését eredményezné. A szép kompozíció további problémája a Bíráló Bizottság szerint, hogy jól ismert, emblematikus létező emlékművek előképét túlságosan egyértelműen idézi meg, a „masztaba-szerű” alapformák pedig másik kultúrkör funerális-szagrális építményi előképeit akaratlanul is előhívják.

29. számú pályamű (Csizmadia Nóra Olimpia, Farkas Anna Barbara, Gyéresi Orsolya, Kronavetter Péter és Kronavetter Zsófia)

A pályamű a hálózatban gondolkodó javaslatok sorából kiemelkedő, erős gondolatiságú, gazdag rétegződésű és érzékeny javaslat. A Fiumei úti sírkert meglévő 58 parcellája mellett javasolt szimbolikus, üres 59. maga az emlékhely, és a pályamű javaslata ennek térbeli kontextualizációjára tesz kísérletet. A sírkert téglafalából kiemelt 58 tégl helyén a sorszámozott kitöltés léptékében nagyvonalú utalás a sírkert határára, az azon kívüli járókelők, emlékezők számára is megjeleníti az emlékhely összefüggésrendszerét. A tulajdonképpeni emlékhely finombeton körpadjába betonozott, a meglévő téglakerítésből származó téglatöredékek szoros anyagi kötelékeként értelmezhetők, s hűen fejezik ki a javaslat eszmei elgondolását. A Bíráló Bizottság mind az elméleti elgondolást, mind a pályamű grafikai-vizuális színvonalát nagyra értékelte. Az értékelés során egyre inkább felmerült ugyanakkor az elméleti elgondolás térbeli leképeződésével kapcsolatos tényleges érzékelhetőség problematikája, valamint a körpad talán túlzottan kicsi léptékéből fakadó „hétköznapisága” és a megcélzott jelentés (üres parcella) közti feszültség dilemmája.

30. számú pályamű (Iván Kata és Végh Gyula)

A pályamű azok közül való, amelyek – az igencsak nehezen érthető műleírás szerint – olyan autonóm struktúrát javasoltak, amelynek bejárásával, amelyben való elmerüléssel valósulna meg az emlékhely sajátos, az emlékezőt elősegítő téri világa. A raszterbe állított 100

javasolt „menhir”-ből harminc központi állítású, 70 a külhoni közösségek által támogatott lenne. Az elgondolást a Bíráló Bizottság – a szerzők által a tablók is bevallottan – túlságosan ismert (berlini) előképből eredeztetettnek tartotta, s ekképp kétségesnek látta, miképp válhatna az a Fiumei úti sírkertben a határainkon belül sírhellyel nem rendelkező mindenkori honfitársaink emlékhelyévé.

31. számú pályamű (Fejérdy Péter DLA, Ostoróczky Nóra, Gombos Tamás, Érsek Máté Attila és Mantuano Eszter)

A pályamű kivételes pontossággal, - már a tablók elrendezésével, a műleírás formai tömörségével is kifejezett – gondolati ökonómiával ad egyszerre erős, ugyanakkor arányos választ a pályázati felhívás által felvetett kérdésre. „Emlékezővé tenni a szemlélőt” – fogalmazza meg az emlékhely célját a műleírás, és valóban, a javasolt megoldás minden aspektusában (lépték, arányosság, anyaghasználat) ennek a gondolatnak alárendelt javaslatok koherens egységét tükrözi. A koncentrikusan elrendezett fakockák alkotta korong úgy ül rá a parcella talajszintjére, hogy még véletlenül sem bolygatja meg a holtak temetésének egykori és mai közegét. Az eszközhasználat anyagi értelemben is redukált: a vélhetően az idő múlásával folyamatosan erodálódó szerves anyag, a fakockák mintázata, és a korongot átvágó öntött fém „ér”, amely időben nem változó, örökkévaló elem. Már önmagában e két anyag kontrasztja, az életciklusuk dichotómiájából fakadó tervezetten változó kép is erős koncepcionális felvetés. Mindez a korong középpontjába helyezett, mindenki által jól ismert népdalrészletet tartalmazó feliratos elemmel egészül csak ki („Vidd el a levelem...”), ám ennek narratívája nem telepszik rá a koncepcióra, a befogadást, értelmezést tekintve megengedően van jelen. Bizonytalanságot tükröz ugyanakkor a megvalósítás mellett (fémöntvény az éghető fakockák közé) a javaslat bizonyos tekintetben semleges karaktere és az emlékhely tematikájához képest talán túlzott visszafogottsága.

A pályaművet a Bíráló Bizottság egyedi értékei, visszafogott, mégis erős gondolatisága miatt **megvételen** részesítette.

32. számú pályamű (Papp Dorina, Sásdi Nóra, Tóth Ágnes és Zsombor Gábor)

A pályamű 8 méter sugarú, a parcella talajszintjébe 20 cm mélyen besüllyesztett emlékhelyet javasol, amelynek kör alakú gesztusával az összetartozást kívánja szimbolizálni. A minden magyar anyanyelvű által jól ismert Ady-idézet, a „fel-feldobott kő” a betonperemen az emlékhely körbejárásával válik olvashatóvá. A kompozíció bevonódásra is felszólít: az emlékezőknek lehetősége van emlékkövek elhelyezésére a helyszínen. A pályamű egyszerűségében nemes és költői gondolon alapul, minden túlzástól mentes koncepciót fogalmaz meg, amelyet a Bíráló Bizottság örömmel fogadott. Kétséggként két szempont merült fel: az idézet szövege és a megjelenő kövek közötti kapcsolat talán túlzott egyértelműsége (földre hulló kövek direkt asszociációja), és a 20 centiméteres bemélyedés alig észrevehető dimenziója.

33. számú pályamű (Hubayné Dr. Horváth Nóra és Lach Bálint)

A pályamű üres, üveglappal fedett sírhantot javasol, amelynek peremén az összes földrész valamennyi országának neve szerepel, az üveglap alatti kriptában pedig annak falát átszövő corten acél gyökerek jelennek meg. A pályázó nem bízna a megemlékezés közös vagy személyes, egyéni interpretációit, átélését az arra járókra, egyértelmű üzenetekbe igyekszik

kódolni saját elgondolását. Épp ezért a javaslat aligha lenne képes arra, hogy integráns módon valamennyi honfitársunk közös meditatív terévé, emlékező helyévé váljon, teret engedve az emlékezetfolyamatok megannyi egyedi megnyilvánulásának.

34. számú pályamű (Tóth Zsófia, Kéki András, Kéki Norbert és Kasza Gábor)

A pályamű nagy apparátust felhasználó, komplex projektet javasol. A 365 cm magas üvegsztélét 6 üveglappal fedett üres sír veszi körül. Ezt az üvegművészeti kompozíciót led-es technológiájú fényjáték és érintőképernyőn elérhető adatbázis egészíti ki, amelybe folyamatosan feltölthetők a határainkon belül sírhellyel nem rendelkezők adatai. Az üres sír toposza túlságosan egyértelmű utalás, ráadásul nem integráló jellegű, hiszen az emlékhely nem csak azokra emlékező tér kíván lenni, akiknek nincs sírja sehol. Az adatbázis javaslata figyelemreméltó gondolat, kérdés, hogy az egykori érintett honfitársaink számossága miatt valaha is reprezentatív tudna-e lenni egy ilyen vállalkozás. Ugyanakkor az interaktív, érintőképernyős, s már felavatásának pillanatában avulásnak induló technológia alkalmazása temetői környezetben erősen kérdéses lenne.

35. számú pályamű (Táncos Anna, Pongor Soma, Ferenczy Kinga és Pásztor Bence)

A pályamű különleges, egyedi kísérletként értelmezhető: miként lehet egyszerre az emlékhelyállítástipológiájából és a természeti inspirációkból merítve a szimbólumok és az absztrakció nyelvén egyszerre fogalmazni meg részben építészeti (azaz teret formáló), részben szobrászi igényű alkotást. A megemelt podesztre épített öt csiszolt kőoszlopra azoktól eltartott „lebegő” kőtömbök kerülnek, amelyek nyersessége, megmunkálatlansága éles kontrasztban van az alépítmény sírépítészetből merítő karakterével. A szerzők szándéka szerint a pályamű „azt a létállapotot kívánja megragadni, amelyet az elszakítottság és az eltávolodottság jellemez”. A tagadhatatlan gondolati erények mellett kérdéses, hogy a szándék megvalósítható-e univerzális értelemben, nem válna-e mindössze talányos kompozícióvá a javaslat, annak megvalósulása esetén.

36. számú pályamű (Vannay Miklós Ágoston DLA, Molnár Míra Beáta és Sipőcz Júlia)

A pályamű központjában a megemlékező ember áll. Egy hely, ahol csendben elvonulhat, gondolataiba merülhet az ember. Egy helyet, ami egyben lehetőséget ad szertartások, megemlékezések megtartására is. A koncepció lényege a 7db szabadon álló fal térbeli elhelyezése, melyek a kontinensek számán alapszik. A zöldpalából kivitelezett falak, a falak tövében elhelyezett kisebb kövek, melyek személyes emlékköveket jelképeznek, egymásra rétegezve a személyekre és a korokra utalnak. Bár az emlékhely célja a merengés, a térben, fák között, gondolatokban, a múltban, kissé bizonytalan mégis - a leírás ellenére-, hogy milyen szerkesztési elvek mentén alakult ki az alaprajzi elrendezés, öltött testet a hét fal elhelyezkedése. Az még világos, hogy a meglévő fákat és sírokat kerüljük, de az így kialakult különböző tér struktúrák annak ellenére, hogy különböző szituációk számára biztosítanak alkalmas teret mégis nélkülözik a határainkon túl elhunyt magyarok szellemiségét. Üzemeltetési szempontból pedig kérdéses miként írhatnak a kövekre, és helyezhetik el a falak tövében, vagy az évek során egyre magasabb falak tetejére azokat. Összességében a terv átgondolt, értékes elemeket tartalmaz, ám elvont szimbolikájával kevésbé azonosul a kiírásban szereplő feltételekkel.

37. számú pályamű (Kemes Balázs, Kokavec Kata, Szabó Dorka és Nagy Tibor)

A terv alap gondolata az emlékezés, amikor az előttünk élőkre gondolunk, és az emlékezés aktusával próbáljuk meg őket a jelenben tartani. Emlékezésünkkel nem engedjük elfelejteni őket, ezáltal megőrizzük a közösség tagjai számára. Konceptió központi eleme tehát az emlékezet módja, valamint az élő és holt határmezsgyéjének, és annak helye között húzódó határ elmosódottságának kifejezése. Legyen az akár az országhatáron belül, vagy a külhoni magyarok között, vagy egy kegyeleti hely és a rohanó város között.

Ennek érdekében egy összetett környezetrendezési koncepciót vázol fel a pályázó, melyben a temető terének szakralizálására alapvetően kertészeti elemeket használ. A növényzetre, mint építészeti eszközre támaszkodik, és növényekkel, és az azok által kialakult struktúrákkal fejezi ki a terv alap gondolatát. Egy kegyeleti erdőbe rendezi a növényeket, tisztásokat, és a növények struktúrákba való rendezésével különböző hangulatú szakrális tereket alakít ki. Érdekes felvetés a kút szimbolikája is, és a kútból mert víz, amellyel végigjárva az emlékezés útjait, megöntözhetünk egy-egy növényt. Hangulatában minden bizonyosan egyfajta élményt jelent a kegyeleti erdőben való séta, azonban erősen megkérdőjelezhető az ilyen fokú absztrakció és annak értelmezési lehetősége. Összességében a terv átgondolt, értékes gondolatokat megfogalmazó pályamű, ám szimbolikájában kissé nehezen értelmezhető mű.

38. számú pályamű (Németh Csaba, Kocsis Márton, Weisz Mátyás és Körmendi Kata Réka)

A pályamű alap koncepciója egy olyan tér létrehozása, ahol egy kis időre megvethetjük a hátunkat és előre tekintve gondolhatunk szeretteinkre, akik a minket körülvevő határainkon túl nyugszanak. Ebből a gondolatból kiindulva egy kör alaprajzú, „gomba” formában foglalja össze az emlékhely tömeg alakítását, amely alá, mint egy védő tető alá, be lehet ülni és határainkon túl elhunyt nemzettársainkra lehet csendben emlékezni. A kör, mint centrális forma sugallja a befelé fordulást is, és a tetőről körben lefutó növényzet tovább erősíti a védelmi szerepet. Ez egyben a terv hátrányai is, mivel ahogy maga is fogalmaz a műleírásban, árnyékolja a képet, homályosabbá teszi a kilátást, lassítja az átlátást, úgyszólván zöldhatárt képez körénk.

Kérdéses továbbá a terv nemzeti emlékhely tartalma is, amely elsődleges szempont volt a kiírásban. Összességében a terv átgondolt, műszakilag kivitelezhető pályamű, mely sok értékes gondolatot tartalmaz.

39. számú pályamű (Kernya Róbert és Szamarinotisz Krisztián)

A pályamű történeti elemekkel operál, illetve szimbolikai koncepciója alapul veszi a magyar heraldika elemi jellemzőit, az apostoli kettőskeresztet, a hármas halmot, és a négy folyót. Szerkezetét tekintve több kör alakú részből áll, mely alapvetően mégis három fő részre osztható. Legfelül a kegyeleti tér, melyet egy korlátszerű ornamentika ölel körbe, középpontjában az apostoli kettőskeresztet megjelenítő síremléssel. A középső szint egy falszerű körívvel körbezárt víztározó, amely a felső kifolyókon keresztül Magyarország négy folyóját reprezentálja. Az alsó lépcsőzetes párkány pedig a három halmot hivatott megjeleníteni.

Túl azon, hogy a terv önmagában egységes, átgondolt és kidolgozottságában is megfelel a követelményeknek, mégis kissé eklektikus módon fejezi ki a határon túl nyugvó magyarok nyugvóhelyének szimbolikáját. Összességében azonban erősen historizáló elemeket tartalmaz, és kissé didaktikus jelképrendszerében inkább a történelmi köztéri emlékművek példáit követi, noha átgondolt, értékes gondolatokat megfogalmazó pályamű.

40. számú pályamű (Baki Áron, Csomay Zsófia, Gadolla Máté, Kőműves Márton és Takács Ákos)

A pályamű építészeti kidolgozottsága és épületkonstrukciója tekintetében valamennyi beadott tervezet közül kiemelkedő volt. Ez a pályamű tekinthető nemcsak a leginkább architektonikus hangsúlyú elképzelésnek, de a legnagyobb igényességgel megfogalmazott (művészettörténeti összefüggésrendszerbe ágyazott) koncepció is ehhez a tervhez tartozott. A tervezeteken jól kirajzolódott a négyzet és a kör alaprajzi feszültsége; nagyszerűen egészíti ki egymást az inverz kupola és az *oculus*. Az épület által kimetszett és megformált tér egyszerre nyitott, és nyújtana alkalmat a magányos gyászra vagy elmélyülésre. Mindez jól illeszkedik a kiírás szellemiségéhez, s mindenki előtt megnyitja a méltó emlékezés lehetőségét. Jól érthető volt ebből a szempontból a távolságtartás az aktuális vagy mindig aktualizálható emlékezetpolitikai konfliktusoktól.

Azonban ebből a sokfelé nyitottságból következett a koncepcióval kapcsolatos legkomolyabb vita a zsűritagok között, amely arra vonatkozott, hogy a pályamű mennyiben tekinthető speciálisan a határokon túl nyugvó magyarok emlékhelyének; illetve mennyiben jeleníti meg az elszakítottság és az újra egymásra találás lehetőségének gondolatát. Az íves falra és a magányos pillérre helyezhető feliratok gondolata – amely megoldást jelenthetne erre a kérdésre – vázaltszerű maradt.

Az épület magjában elhelyezett növényegyüttes kapcsán felmerült, hogy a megadott témához esetleg erősebben összekapcsolható lett volna az emlékmű egy szimbolikus sírkő segítségével. Azért is merülhetett fel ez a kérdés, mert a koncepció – amellet, hogy legerőteljesebb előképe valóban a Pantheon – sok tekintetben hasonlóságot mutat az egyik legszebb német emlékművel, a Heinrich Tessenow által tervezett I. világháborús berlini emlékhellyel, amely Schinkel *Neue Wachéjának* átalakításával keletkezett a Weimari Köztársaság idején. Annak ellenére, hogy önálló és teljesen egyedi tervről van szó, természetesen más építészeti előképek is felmerültek – mindenekelőtt azért, mert a pályamű rendkívül igényes megformáltságával, jól kigondolt arányrendszerével számos építészeti párhuzamot idézett fel a zsűritagokban. Komoly vita alakult ki a Bíráló Bizottság tagjai között a tervezet költségvetésével kapcsolatban, pontosabban hogy az emelkedő árak mellett lehetséges-e az épület megvalósítása a tervezett pénzügyi határokon belül. Egyhangú vélemény volt, hogy egy ilyen igényesen megkomponált tervet csak akkor érdemes megvalósítani, ha a megvalósítás során nem kell anyagi okokból kompromisszumokat kötni.

A Bíráló Bizottság a kiemelkedő építészeti elképzeléseket tartalmazó, gondosan kidolgozott pályaművet **II. díjban** részesítette.

41. számú pályamű (Sas Bálint és Sas Viktor)

Az emlékmű koncepciója egy koncentrikus körökben elhelyezkedő pillérsor, amelynek tetején egy elliptikus alakú megvilágított opálüveg-gerenda fut végig, mintegy glóriaként összefogva a középben elhelyezkedő, terepben kialakított Magyarország térképét. A pillérekön kívül pedig az elcsatolt területek térplasztikai jelennek meg. Kissé esetlegesek a pillérekön megjelenő nevek és évszámok, melyek ennyi sok pillérre kerülnének. A terv egyszerű, közérthető, mondhatni magáért beszél. Igyekszik megragadni azt a közös célt, amit nemzetünk számára követendőnek, helyesnek ítél. Amivel persze tökéletesen egyet is lehet érteni, ám talán ez a kissé túlságosan is didaktikus, magától értetődő szimbólumrendszer gyengíti kissé az eredeti alkotó szándékot. Mindamellet a megvilágított elliptikus „glória” is számos kérdést vet fel, a kivitelezéstől, az üzemeltetésen át, az esetleges kereskedelmi célú asszociációkig.

Összeségében a terv átgondolt, tiszta szimbólumrendszerű, érdekes gondolatokat magában hordozó pályamű.

42. számú pályamű (Csontos Györgyi, Hüttner Dorina, Kállai Júlia, Mizsei Anett és Thern Lotti)

A pályamű egy absztrakt szimbólumban igyekszik megragadni a határainkon túl nyugvó magyarok emlékhelyét, amely egyben egyetemes világnézetet is sugall. A koncepció alapja a 4 égtáj, ami a külföldön elhunyt honfitársaink felé mutat. Egyben szimbolizálja az emberek Magyarországhoz köthető gyökereit, mely az emlékmű közepén, a tengelyek találkozásánál egy fához vezet. A fa körül az egyik elem egy süllyesztett rész, amelyhez lelépcsőzve egy meghittebb környezetet kínálkozik a megemlékezésre, míg a másik, földből kiemelkedő komponens egy „magasabb dimenzióba” emeli az érzéseinket. A két komponens, akár egy „jing-jang” szimbólumként is felfogható, ami a körülöttünk lévő teljes világot szimbolizálja, de a koncepció kifejezése nem elég erős és magától értetődő. Hiányzik belőle a személyes nemzettudat gondolata, és a megvalósítás is üzemeltetői szempontból számos problémát felvet. Mind a lesüllyesztett íves árok peremére, mind pedig a rámpás kiemelt elem oldalán mellvéd szükséges a fokozott balesetveszély miatt, ami erősen módosítja az eredeti kompozíciót. Bizonytalan a magas rámpa közepén elhelyezkedő átvágás szerepe is. Összeségében azonban átgondolt, érdekes gondolatokat magában hordozó terv.

43. számú pályamű (Ungerhofer Dániel)

A pályamű egy egyetemes koncepcióba foglalja össze, hogy milyen asszociációkat jelent számára a határainkon túl élt nemzettársaink emlékére kialakítandó emlékhely. A halál egy olyan egyetemes része az életünknek, ami nemzetiségtől, tájegységtől, vallástól, világnézettől függetlenül mindenkit utolér. Világra jövünk, leéljük életünket ki-ki a maga módja szerint, majd emberi porhüvelyünk visszaforgó a természetbe. Minden ember és élőlény ugyanoda tart, a természetet nem érdeklik a civilizációnk által felállított önkényes határaink. Természetesen ez a megközelítés nem vitatható, erősen túlmutat a pályázatban elvárt és megragadni kívánt kulturális és szellemi értékrenden. A téralkotás egy frissen telepített előnevelt tölgyfa, az egyetemes „világfa” köré épített üveggolyókkal kitöltött rozsdamentes acél tubus, ahol a fa növekedésének hatására, a golyók szép lassan lemorzsolódnak, lepotyognak és szerte gurulnak az emlékhely burkolatán és meglelik a betonburkolatba mart üregükben a helyüket. A kompozíció erős, és magával ragadó, egyben kifejezi a fizikai testbe szorított élet, a szellemi világ magasabbrendűségét és erejét. A terv hátránya viszont, hogy az üzemeltetés, és a megvalósítás számos műszaki problémát felvet, illetve, kérdéses, hogy a zárt kockában előnevelt fa képes-e a kockán belül oldal irányba növekedni és az ideiglenesen rögzített golyókat kilökní.

2. A pályázat eredménye

A Bíráló Bizottság véleményének megfogalmazása és annak véglegesítése után került sor az anonimitás feloldására valamennyi pályázat esetében, amelynek során megállapítást nyert, hogy összeférhetetlenség egyik díjazásra javasolt pályamű készítőjével kapcsolatban sem áll fenn. Mindezek alapján a Bíráló Bizottság döntése a következő:

- I. díjra és bruttó 1.500.000.- Ft díjazásra javasolt a **18**-as számú pályamű (szerzői: Páll Sámson Rita és Páll András István)
- II. díjra és bruttó 1.000.000.- Ft díjazásra javasolt a **40**-es számú pályamű (szerzői: Baki Áron, Csomay Zsófia, Gadolla Máté, Kőműves Márton és Takács Ákos)
- III. díjra és bruttó 800.000.- Ft díjazásra javasolt a **27**-es számú pályamű (szerzői: Baranyi Judit, Temesvári Bence, Perényi Flóra és Perényi Tamás DLA)

rangsorolás megvételre javasolja az alábbi pályaműveket, bruttó 500.000 Ft díjazással pályaművenként:

- a **3**-as számú pályamű (szerzői: Dőry Bálint István, Mezei Fruzsina, Szolga Kata és Chen Ming Rong)
- a **10**-es számú pályamű (szerzői: Gyetvai Zsuzsanna, Molnár Enikő, Stáhl Nóra és Balázs Mihály DLA)
- a **11**-es számú pályamű (szerzői: Weiskopf András DLA, Novák Sándor és Kiss Luca)
- a **22**-es számú pályamű (szerzői: Kőhalmy Nóra és Fridrich László)
- a **31**-es számú pályamű (szerzői: Fejérdy Péter DLA, Ostoróczky Nóra, Gombos Tamás, Érsek Máté Attila és Mantuano Eszter)

A Bíráló Bizottság megvalósításra javasolja az I. díjban részesített pályaművet, és az azt javasolja a Kiírónak, hogy kezdje meg a tárgyalásokat annak benyújtójával a tervezésre vonatkozó szerződés megkötésére, figyelembe véve a pályamű értékelésében megfogalmazottakat.

Budapest, 2023. június 5.

Bíráló Bizottság

Melléklet: Valamennyi pályázat szerzőinek listája